

DE MENOR INFRACTOR A ALUMNO CON ÉXITO: EL PROCESO EDUCATIVO. UN ESTUDIO DE CASOS

Autora: Nuria López Roca i Joan Jordi Muntaner Guasp

Directors de tesis: Joan Jordi Muntaner Guasp / M Rosa Rosselló Ramon

Tema clau: Processos d'èxit educatiu de menors infractors

Data estimada de conclusió: Setembre 2019

RESUM

La següent comunicació té com objectiu presentar un treball de tesis doctoral iniciat recentment. Aquesta sorgeix com a producte de la necessitat de poder fer públic un tema poc treballat i poc visibilitzat de manera positiva: PROCESSOS EDUCATIUS DE MENORS INFRACTORS A ALUMNES AMB ÈXIT.

La meua trajectòria com a docent a centres de menors dels darrer 18 anys ha provocat la recerca continua de respostes per tal de poder contribuir al fet que menors que han ensopegat i entrat dins el circuit de justícia juvenil, puguin accedir a un procés de canvi que derivi en el seu èxit acadèmic i social. Després d'aquesta primera etapa, valorem que és moment de poder presentar un treball seriós i vàlid que pugui demostrar que amb un disseny correcte d'una intervenció, que contempli les necessitats a cobrir i que generi respostes adaptades a aquestes necessitats pot provocar que els protagonistes d'aquesta investigació, menors infractors, puguin tornar a ésser alumnes amb èxit

1. INTRODUCCIÓ / JUSTIFICACIÓ

La meua tasca com a docent, durant els darrers devuit anys, ha tingut com escenari no una escola o un institut de secundària, com qualsevol mestra de suport, sinó en les aules dels centres de menors per l'aplicació de mesures judicials de privació de llibertat per menors infractors.

Aquestes aules i la seva línia d'intervenció educativa ha tingut com a base els principis de l'educació inclusiva i el treball des de la perspectiva contextual, ja que són les úniques alternatives vàlides per poder dur a terme tal ambició objectiu que ens marquem: l'èxit del nostre alumnat. El treball se centra en la descripció de procés reinserció escolar amb èxit d'un grup d'alumne que són confinats en centres socioeducatius, on s'executen les mesures judicials de privació de llibertat reflectides a la llei penal juvenil vigent 5/2.000.

Des de la meua arribada fins l'actualitat una de les fites que m'ha acompanyat aquestes quasi dues dècades ha estat tractar de dissenyar processos de retorn a l'ensenyament reglat amb èxit. No podem oblidar que els protagonistes d'aquest treball són adolescents entre 14 i 17 anys de mitjana, etapa madurativa la qual correspon a la d'un alumne en l'ESO, i en cas de majors de 16 anys sense l'obligatorietat però sí la el dret i una imperiosa necessitat. Tenint en compte que el fet d'haver desaparegut de les aules ordinàries de manera primerenca ha estat un dels detonadors de la seva entrada al circuit de la justícia juvenil.

Per tot això valorem que queda sobradament justificat la importància de visibilitzar i poder deixar per escrit diferents casos d'alumnes que han protagonitzat un procés de desenvolupament cap a la seva inserció escolar i social amb èxit. Aquesta és la tasca que ens plantejem a aquest treball d'investigació que ara es presenta a modo de resumen a aquesta comunicació.

2. PREGUNTA CLAU I OBJECTIUS

La pregunta clau d'aquest treball de recerca és l'interrogant que més vegades al dia em puc arribar a fer: com poden tenir èxit els alumnes que sortiren de manera primerenca i traumàtica del seu circuit escolar i social? Pregunta que ha estat acompanyada d'altres que han anat donant forma al disseny d'intervencions d'èxit; Quins tipus d'intervencions necessiten per tenir èxit? Quina acompanyament hem de potenciar? Quines passes són les adients en el procés? Quins són el recursos necessaris per l'èxit? O Què és èxit?

Per tant, després de tot allò exposat fins ara, podem presentar la pregunta de la recerca: ***Quin és el camí a dissenyar per a que un menor infractor torni a ser un alumne i persona amb èxit?***

Aquesta pregunta clau s'ha convertit en el punt de partida del projecte de tesi. Per poder donar una resposta vàlida a dit interrogant es fa necessari tot un procés de contextualització, recerca i investigació que té com a punt de partida el següents objectius:

1. Analitzar i descriure la legislació en matèria de menors infractor.
2. Descriure els referents teòrics que donen base a la situació actual en matèria de resposta educativa i les alternatives per a aquests menors.
3. Revisió dels conceptes i teories en els que se basa la present investigació i que han donat base al disseny al processos d'intervenció.
4. Descriure i entendre el funcionament dels centres privació de llibertat en la Comunitat Autònoma de les Illes Balears en general i el programa d'ensenyament reglat en particular
5. Promoure una visibilitat positiva de la feina d'aquests centres de menors en general i dels alumnes en posició de menors infractors en particular.
6. Mitjançant la metodologia d'estudi de casos, descriure el procés de canvi d'alumnat amb mesures judicials de privació de llibertat cap a l'èxit educatiu.

3. PROCÉS A DESENVOLUPAR

Després d'una primera fase de prendre decisions respecte als objectius a desenvolupar va ser moment de el disseny d'un possible índex. Resultat d'aquest sorgeix el procés desenvoluparem.

1. Contextualitzar aquest treball de recerca iniciem un recull de documentació mitjançant una revisió teòrica (que es reflectiran als capítols I, II i III) per tal de poder tenir una base teòrica ferma i potent que ens donés material sòlid per poder respondre al primer dels objectius de la tesi doctoral (objectiu teòric) i que abraça estudiar les principals aportacions teòriques que fonamenten l'estudi i donen base a la investigació.

D'aquesta recerca podem destacar:

- Legislació vinculada al tema central de la tesi. Partint del concepte HARMONIA LEGISLATIVA es presenta i analitza tota la legislació relacionada amb justícia juvenil i àmbit educatiu. Documents com els textos de la LOMCE (referent educatiu vigent) i de la LOPRM 5/200 (referent de justícia juvenil actua a Espanya), el RD atenció a la diversitat (Decret 39/2011, de 29 d'abril, pel qual es regula l'atenció a la diversitat i l'orientació educativa als centres educatius no universitaris sostinguts amb fons públics) i per últim les Instruccions funcionament de centres Secundària CAIB seran la guia per tal de poder promoure aquesta harmonia entre els dos àmbits implicats i per una altra banda un punt de partida pel disseny de possibles vies d'intervenció des de la legalitat necessària.
- Revisió dels conceptes i teories en què es basa la investigació. Conceptes com INCLUSIÓ I EQUITAT seran paraules clau per aquest apartat. UNESCO al 2005 ens presenta l'educació inclusiva com aquella educació que ha de permetre abordar i respondre a la diversitat de les necessitats de tots els educands, mitjançant d'una major participació en l'aprenentatge, les activitats culturals i comunitàries: També reduir l'exclusió dins i fora del sistema educatiu. Si recordem que les mesures de privació de llibertat són en si mateixes de caire excloent és fa lògic promoure cercar alternatives inclusives, des d'aquest concepte, però respectant el marc jurídic legal.

Seguir els principis de l'escola inclusiva ens ha facilitat el disseny d'alternatives constructives per acollir i acompanyar a aquests alumnes de nou cap al seu context escolar i social natural. A més treballar des de la perspectiva contextual ens ha ajudat a reflexionar sobre els canvis necessaris a desenvolupar en el context per tal de crear respostes adients a les necessitats que els alumnes han anat presentant durant el seu procés de desenvolupament.

- Altre idea important és assumir la importància en l'etapa madurativa per la

qual passen els alumnes amb els que s'ha treballat ens ha conduït cap al camí de la comprensió, generant respostes adaptades a aquest moment i adequades als interessos, necessitats o inquietuds amb l'objectiu de potenciar processos de desenvolupament òptim.

- Un darrer tema d'estudi i recerca en aquesta fase de revisió de conceptes i teories claus es la importància de la feina en xarxa. La feina en xarxa és un concepte prou important a destacar per tal de dissenyar alternatives adients pels joves adolescents, potenciant així una tasca preventiva i començar a cobrir necessitats, que bé per la societat neoliberal que hem creat o perquè l'escola, com un sector més de la societat, no ha sabut respondre i prevenir en el seu moment. En moltes ocasions, els canvis socials, polítics, econòmics... han dut als joves a la indefensió i no se'ls ha ofert estratègies o recursos per a enfrontar-se a la societat on viu de manera competent.

Tal i com exposa Muñoz - Ballester (2003) per donar una resposta adient a la societat del nou segle es necessita d'una emanada de professionals per tal de poder donar dita resposta en cada moment a cada un dels seus àmbits en general i components en particular. Per lo qual per poder garantir una intervenció contextual constructiva es fa necessari la cooperació entre els diferents professionals implicat per tal de promoure objectius globals i compartits per aquests professionals implicats en els processos de desenvolupament dels joves adolescents Només des d'aquesta perspectiva podran millorar de manera significativa els resultats ja que s'han produït arrel d'una tasca cooperativa i compartida per tots els sectors de la societat.

La informació que s'està recollint per la present investigació és rica en aquest tema, per tant, creiem que pot tenir rellevants implicacions des d'un punt de vista preventiu:

- Potenciar espais de col·laboració i discussió pot ajudar a fer una feina compartida i molt més rica.
- Prioritzar alternatives de caire preventiu sobre les reparadores facilitarà la disminució de problemes més seriosos a nivells posteriors
- Donant suport a iniciatives socials de suport al jove adolescent o a la infantesa també reforçarà la tasca preventiva per la qual volem advocar.
- Contribuint amb una orientació correcta als professionals implicats a la xarxa social potenciarà una feina operativa i conseqüentment provocarà resultats molt més satisfactoris.

2. Recerca i anàlisi dels aspectes teòrics que han de ser coneguts per realitzar la investigació. Per exemple tenir coneixement sobre el funcionament dels centres de menors a la nostra comunitat per tal de unir allò punitiu amb allò educatiu evitant qualsevol disfunció que pugui provocar el fracàs en el procés de cavi dels protagonistes de la investigació.

3. Un altre aspecte molt important és la contextualització del concepte relatiu d'èxit. Aquest és una de les claus d'aquesta investigació ja que sense una contextualització i definició clara no només no s'entendrien els resultats / conclusions finals sinó que aquest perdrien validesa i serietat.

Agafant la idea de Zabaleta i Fernández (2015) de poder considerar èxit un alumne amb dificultats acadèmiques aconsegueixi finalitzar un Programa de Formació Professional Bàsica ja que no ha abandonat l'escola ni s'ha iniciat en el circuit de la delinqüència per que estava ocupat en formar-se, és fa lògic ampliar la definició d'aquest i sobre tot la contextualització.

4. Dediquem un apartat important a la intervenció metodològica ja que serà l'eina principal per poder desenvolupar una investigació vàlida i seriosa. La metodologia de la recerca en el qual es basa aquest treball està dins el del paradigma soci-crític.

Aquest paradigma planteja la necessitat de promoure una autonomia racional i alliberadora a través de la participació massiva i l'auto-reflexió. S'ocupa per tant d'estudiar la realitat com a praxi, unir la teoria i la pràctica utilitzant el coneixement, incloure una participació àmplia en els processos investigadors. Colás Bravo (1999) emmarca el paradigma soci crític dins de l'enfocament qualitatiu, sota la denominació de mètodes qualitius d'investigació per al canvi social, aspecte clau que cerca aquesta investigació: demostrar que amb el disseny correcte de processos de canvi es pot promoure processo personal de canvi i conseqüentment el canvi social.

Dins aquest paradigma ens enquadrem a la metodologia qualitativa d'estudi de casos, que, tal i com explica Stake, (1998), implica un procés d'indagació que es caracteritza per l'examen detallat, comprensiu, sistemàtic i en profunditat del cas objecte d'estudi. Metodologia que ens permetrà un coneixement profund de cada cas per tal de poder després dissenyar una intervenció adaptada a les seves necessitats i amb garanties reals d'èxit.

5. Contextualització de cada cas i extracció de tota la informació a partir dels instruments escollits: entrevista, anàlisi de documents, observació del participant i diari dels protagonistes.

Afegir que l'entrevista serà dissenyada per la doctoranda així com validada per tal de garantir la fiabilitat de la informació que es pugui aconseguir. Els documents a buidar s'especificaran al capítol corresponent però seran el mateixos al dos casos.

6. Procés d'anàlisi de tota la informació obtinguda i disseny de la intervenció.

Tot això es preveu que estigui desenvolupat als capítol IV i V.

7. Discussió dels resultats que es puguin obtenir constituiran el Capítol VI, on es presentarà una anàlisi comparatiu entre els resultats més destacats d'aquesta investigació pel que fa a la bibliografia existent sobre aquest tema,.

8. Es tancarà el treball d'investigació amb les principals conclusions en relació amb els objectius i hipòtesis plantejades. Aquest apartat detallarà també les limitacions de l'estudi i proposa possibles futures línies d'investigació afins

9. Referències bibliogràfiques i legislatives consultades per a l'elaboració del treball segons la norma APA 6, i s'inclourà un últim apartat d'apèndixs.

4. PROCÉS DESENVOLUPAT FINS EL MOMENT

Ens trobem a l'inici d'un procés d'un projecte de recerca que valorem com atractiu, poc treballat i poc exposat de manera pública. Ens sentim en la obligació de poder recordar que no podem oblidar que els protagonistes d'aquesta investigació sobre l'etiqueta de menors infractors, són alumnes que en qualche moment varen de deixar de tenir les seves necessitats cobertes i que conseqüentment sortiren de manera primerenca del seu espai natural.

Nosaltres com a professionals inclusivament som els responsables d'evitar situacions d'aquest tipus a partir d'una tasca de caire preventiu i sobre tot de generar respostes el més aviat possible per què aquests alumnes tornin al seu context d'una manera constructiva i exitosa. Aquests menors infractors / alumnes excloses son els futurs adults que formaran part de les properes generacions socials i el treball constructiu amb ells provocarà un canvi social positiu.

És hora de concretar la descripció del treball realitzat fins al moment. Per arribar a punt d'elaboració que ens trobem d'aquest projecte d'investigació hem plantejat (i anem seguint) una sèrie de fases o fites connectades entre si.

Cal reconèixer que s'han donat moment d'avanç però també moments de retrocés, però sempre perdre de vista mai l'objectiu principal d'aquesta. Aquestes fases o etapes han donat forma al possible índex a seguir que es presenta a continuació (introduït prèviament a l'apartat anterior):

1. Introducció i justificació.
2. Investigació sobre el tema.
3. Elaboració marc teòric.
4. pregunta CLAU i objectius.
5. Investigació sobre metodologia escollida.
6. Elaboració base teòrica del marc metodològic.
7. Elecció de casos.
8. Disseny d'eines de recaptació d'informació.
9. Estudi de cada cas a partir de la informació obtinguda.
10. Avaluació de la intervenció desenvolupada en cada cas resultats.
11. Conclusions i reflexions.

Després d'uns mesos de recerca i lectura de literatura i bibliografia relacionada amb els aspectes abans esmentats, esteim en procés l'elaboració del marc teòric i metodologia escollida.

Ja estan redactats els objectius de recerca i la pregunta clau. Que s'ha transformat en el motor de recerca i elaboració d'aquesta primera fase

Paral·lelament estem en procés de escollida del casos a estudiar. El fet de continuar ser

docent als centres de menors permet tenir accés a un gran nombre de possibles candidats però cal fer una elecció correcta que permeti donar resposta a la pregunta clau de la present investigació. Per tant podem afirmar que ens trobem entre els punts 1 i 6.

Pel que fa al procés de investigació sobre la metodologia escollida dins les etapes que es poden donar en el procés d'una investigació qualitativa basada en el estudi de casos en Pérez Serrano (1994) y Martínez Bonafé (1990) ens presenten les següents: preactiva, interactiva i posactiva. Pel que fa a la primera és el moment de familiaritzar-se amb la natura i àmbit de l'àrea d'estudi. La segona es basa en el procés d'obtenció de dades mitjançant diferents mitjans, eines i recursos que posteriorment serà analitzats en la tercera fase. Fase que finalitzarà amb la discussió i crítiques de les dades obtingudes i de les conclusions extretes.

Actualment ens trobem en procés entre les dues primeres. Ja que paral·lelament que ens anem familiaritzant amb àmbit d'estudi anem obtenint dades d'uns dels casos a presentar per tal d'anar dissenyant el procés d'estudi i d'obtenció d'informació i a la vegada detectant necessitats poder fer l'elecció correcta esmentada al paràgraf anterior.

Per últim s'han triat els documents a buidat i s'ha dissenyat model i preguntes de l'entrevista a més de la validació necessària d'aquesta.

5. REFLEXIONS FINALS

Com a reflexions finals a aquesta comunicació m'agradaria ressaltar algunes idees:

- En primer lloc recordar la necessitat de portar a terme una intervenció integral i de caire inclusiu amb alumnes en règim de privació de llibertat per la imposició d'una mesura judicial d'internament, amb l'objectiu de crear alternatives normalitzadores que els acompanyin en el procés de reinserció escolar i posteriorment social. Cal recordar que usualment la seva situació la que s'han mogut durant tota la seva vida i les condicions soci – familiars que els han envoltat, els ha dut a delinquir, i conseqüentment a no permetre'ls ésser inclosos en centres ordinaris.
- De la literatura relacionada ja examinada amb la nostra investigació i reflexionant en aquest marc de dades, podem destacar com donar especial èmfasi a la necessitat de promoure una internació contextual, normalitzadora i inclusiva la qual vagi acompanyada d'un treball en xarxa real i constructiu com a única via d'èxit en el tema que ens ocupa.

Com podrà recordar-se, defensem els principis de l'escola inclusiva aplicant-los als joves infractors, que sobre de tot continuen essent alumnes amb uns drets i deures, per a donar resposta justa a aquells casos amb mesures de privació de llibertat que com a conseqüència són internats a centres soci educatius.

- Una altra premissa i m'agradaria destacar és que és molt important no oblidar el període on es troba l'alumnat protagonista, etapa de l'adolescència, una etapa clau i particular en el desenvolupament humà, on les crisis són particularment conflictives i els joves són més propicis a tenir una manca d'eines per poder superar-les de manera constructiva. Autors com Pilar Arnáiz (2.000) advoca per la

idea de la comprensivitat de l'etapa de la ESO, etapa escolar on es troben els alumnes, i la necessitat de cercar d'alternatives adients amb l'objectiu de potenciar desenvolupar globals òptims i garantint així una feina preventiva per futurs problemes.

- Per últim recordar la importància de la contextualització del concepte èxit. Necessitem que s'entengui la relativitat d'aquest i com en funció de la seva conceptualització els resultats poden ser interpretats d'una manera o una altra.

Aquests devuit anys de feina ens han demostrat que gran part dels alumnes amb els quals hem treballat han aconseguit superar el sentiment d'aversion cap al món escolar, han recuperat el seu paper d'alumne de manera satisfactòria, han sentit la necessitat d'una formació bàsica per seva posterior inserció social e inclòs han assumit la seva part de culpa en el seu fracàs escolar; i els que no, han tingut l'oportunitat de reflexionar i al manco han assumit que la pèrdua de temps a altres moments de la seva vida ha estat determinant en el desenvolupament posterior que ha viscut com a persona. El casos que es presentaran en aquesta tesi seran la confirmació de que amb un bon disseny de la intervenció podem garantir un èxit en el procés de retorn a la xarxa escolar i social d'alumnat infractor.

Finalment no oblidar que sobre l'etiqueta de menors infractors, són alumnes que en qualque moment varen de deixar de tenir les seves necessitats bàsiques i afectives cobertes i que consegüentment sortiren de manera primerenca del seu espai natural. Nosaltres com a professionals som els responsables d'evitar situacions d'aquest tipus a partir d'una tasca de caire preventiu i sobre tot de generar respostes el més aviat possible per què aquests alumnes tornin al seu context d'una manera constructiva i d'èxit.

Aquest treball de recerca té clar que l'objectiu de poder demostrar que amb un bon disseny i una intervenció contextualitzada i adaptada a les necessitats d'un menor infractor / alumne en qüestió la seva vida pot canviar.

BIBLIOGRAFIA:

- Andrés Zabaleta, P., y Fernández Hawrylak, M. 2015. Éxito escolar en Educación Básica: Trabas y posibles soluciones. En S. Rodríguez Cano, M.J. López Castellano, y T. Ambrona Benito (Eds.). Diferentes perspectivas de la educación del Siglo XXI, cap. X (pp. 125-139). Burgos: ASIRE Educación – Diputación Provincial de Burgos.
- Arnaiz Sánchez P.(2.000) Hacia una educación eficaz para todos. Málaga: Aljibe. Colas Ballester I Muñoz (2003). Trabajo en red en el ámbito del conflicto.Taller de formación. I Congreso Internacional: *Repensar el conflicto*. Palma de Mca.
- Bravo, Pilar, Rebollo Catalan, Maria Angeles: 1999. Evaluacion de Programas: una Guia Practica. Santander. Kronos
- Martínez Bonafé (1990) 1990 "El estudio de casos en la investigación cualitativa", en J. B. Martínez Rodríguez, Hacia un enfoque interpretativo de la enseñanza (57-68). Granada, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Granada. Pérez Serrano (1994) Investigación cualitativa. Retos, interrogantes y métodos. España La Muralla.
- Stake, (1998) Investigación con estudio de casos. Madrid Morata. UNESCO (2005) Guidelines for inclusión: Ensuring Access to Education for All. París. UNESCO

Legislació

Decret 39/2011, de 29 d'abril, pel qual es regula l'atenció a la diversitat i l'orientació

educativa als centres educatius no universitaris sostinguts amb fons públics
Ley Orgánica 8/2013, de 9 de diciembre, para la mejora de la calidad educativa. Ley
Orgánica 5/2000, de 12 de Enero, reguladora de la responsabilidad Penal de los Menores
Ley Orgánica 8/2006, de 4 de Diciembre, por la que se modifica la Ley Orgánica 5/2000
de enero, reguladora de la responsabilidad penal de los menores.